

Ekologisch Adviesburo Maes

Achter Clarenburg 2
3511 JJ Utrecht

Tel. 030-302804
Fax 030-302804

Aan: Gemeentebestuur Andijk,
t.a.v. Weth. Mevr. M. de Kruijff-Rietveld
Andijk

Onderwerp: toekomst monumentale bomen Andijk

Utrecht, 2 mei 1995

Geachte Mevrouw de Kruijff-Rietveld,

Naar aanleiding van het bezoek aan Andijk en de gevoerde discussies over de monumentale bomen en iepeziekte, hierbij een aantal suggesties.

1. De monumentale iepen van Andijk

De iepen van Andijk behoren merendeels tot de **Hollandse iep** (*Ulmus x Hollandica*). Dit is de kruising tussen twee iepesoorten die in ons land van nature voorkomen: de Gladde iep (*Ulmus minor*, vroeger ook wel *Ulmus carpinifolia*) en de Ruwe iep (*Ulmus glabra*). De Hollandse iep, waarvan verschillende variaties bestaan, komt al vele eeuwen voor in ons land en is vermoedelijk in de 16e eeuw door boomkwekers uit Noord-Holland ontdekt. De Hollandse iep kan uitgroeien tot een grote monumentale boom met een karakteristieke brede kruin. De Hollandse iep behoort tot het historische en landschappelijke cultuurgoed. Daarnaast komt op twee plaatsen de '**Monumentaaliep**' (*Ulmus minor* 'Sarniënsis') voor. De Monumentaaliep kenmerkt zich door een kaarsrechte stam en meer of minder zuilvormige kroon, ruwe en wat schilferende schors. Het blad is veel kleiner dan dat van de Hollandse iep. De Monumentaaliep wordt sedert de eerste helft van de 19e eeuw gekweekt.

De Monumentaaliep is naar verhouding veel minder gevoelig voor de iepeziekte. De Hollandse iep die in Andijk staat behoort tot een type die zeker niet resistent is, maar kennelijk soms toch oud kan worden en diverse iepeziektetegolven kan overleven. In sommige gevallen kan die meer dan 200 jaar worden.

Of er nog andere iepsoorten voorkomen in Andijk heb ik binnen de beperkte tijd niet kunnen vaststellen.

De tientallen iepen in Andijk van monumentale afmetingen (zo'n 2 á 3 meter stamomtrek en 20 á 25 meter hoogte; naar schatting bomen van ca. 50 tot 125 jaar oud), bepalen in belangrijke mate het dorpsbeeld. Gezien het verdwijnen van vele iepen elders, is het iepenbestand van Andijk ook landelijk beslist bijzonder te noemen. Behalve de iepen kunnen enkele oude perebomen, essen en wilgen eveneens van belang genoemd worden voor het karakteristieke dorpsbeeld.

2. Bestrijding van de iepeziekte

Tot nu toe bestaat er ondanks het vele onderzoek geen echte oplossing voor de iepeziekte. Wel zijn er maatregelen om de ziekte enigszins in te dammen of tijdelijk op te lossen.

Enkele maatregelen kunnen zijn:

- verbetering groeiplaatsomstandigheden

Een groot deel van een boom zit onder de grond en is van elementair belang voor de vitaliteit. Met name bodemverdichting, waardoor gebrek aan lucht en water ontstaat, is voor bomen aan de rand van asfaltverharding een probleem (bijvoorbeeld enkele boom aan de Landstraat, Kleingauw en de Dijkweg). Verwijdering van de asfaltverharding langs de voet de betreffende bomen is aan te bevelen. Zo'n maatregel kan gekoppeld worden aan een programma voor wegdekverbetering, verkeersveiligheidsmaatregelen e.d.

- controle op iepeziekte

Een goede controle op het vóórkomen van zieke iepen is van wezenlijk belang. Als de ziekte echt doorzet dient de boom of struik snel verwijderd en afgevoerd te worden.

- controle struikvormige iepen

Het is niet nodig om allerlei struikvormige iepen in heggen, houtwallen en begroeiingen aan de waterkant te verwijderen. Wel is extra aandacht op het vóórkomen van iepeziekte daarbij, en zonodig verwijderen, zinnig. Op zich hebben dergelijke landschappelijke elementen ook een ecologische waarde als broed- en schuilplaats voor allerlei dieren. De iepenhaag van Dijkweg 268 is als zeldzame vorm van tuinafscheiding waardevol.

Een mogelijkheid is om, op basis van vrijwilligheid, struikvormige iepebegroeiing te vervangen door andere beplantingen zoals elzen, knotwilgen, hazelaar of sierheesters naar wens.

- aard en herkomst van plantmateriaal

De indruk bestaat dat veel ingevoerd naoorlogs plantmateriaal van de Gladde iep (of Veldiep) extra gevoelig is voor de iepeziekte. Extra aandacht voor nieuw aan te planten iepen is daarom aan te bevelen. Mogelijkheden zijn:

- Gebruik blijven maken van de oude **Hollandse iepen** die in het dorp voorkomen. Van dat plantmateriaal kunnen stekken gewonnen worden en opgekweekt, of de iepevariëteiten kunnen van een betrouwbare kweker betrokken worden. Het voordeel van deze iep is dat daarmee het karakterieke boomvorm blijft bestaan. Het vóór-

komen van iepenziekte zal daarbij geaccepteerd moeten worden, zodat controle steeds nodig blijft.

- Toepassen van resistente ieperassen, waarvan met name de kloon '**Columella**' als meest resistent bekend staat. De Gemeente heeft langs de Hoekweg zelf recent, de iets minder als resistent bekende '**Dodoens**' toegepast. Het nadeel van de tot nu toe ontwikkelde resistente iepklonen is dat ze niet de karakteristieke boomvormen hebben van de 'ouderwetse' Hollandse iepen of Gladde iepen. De meeste hebben smalle kroonvormen. Ze zijn daarom bruikbaar in specifieke gevallen, zoals smalle straten waar minder ruimte is voor grote bomen.

- Toepassen van de in ons land in het wild voorkomende **Steeliep** of **Fladderiep** (*Ulmus laevis*) en **Ruwe iep** (*Ulmus glabra*). Deze soorten, en vooral de Steeliep, zijn veel minder vatbaar voor de iepenziekte. De Steeliep is een soort van rivieroeveren en kleibodems, en moet vroeger in het westen van ons land voorgekomen zijn. De soort is inmiddels bijna uitgestorven. Van bestaande bomen wordt inmiddels via stekken en zaden nieuw plantmateriaal opgekweekt. De Ruwe iep is meer een soort van Oost-Nederland. De soort wordt echter al heel lang toegepast en kan ook zeer oud worden. Zowel de Steeliep als de Ruwe iep hebben boomvormen die dicht bij de Hollandse iep komen.

- Injectie van gezonde iepen met Trigger. Door de Universiteit van Amsterdam en de Heidemij is het antibioticum Trigger ontdekt, dat sedert 1992 in de handel is. Dit middel lijkt beduidend beter te werken als de daarvoor bekende antibiotica. Het nadeel van het middel is dat het jaarlijks herhaald dient te worden. Er is geen blijvende resistentie. Injecteren kan daarom het beste gezien worden als een tijdelijke noodmaatregel en als experiment. Een voordeel is dat in ieder geval de geïnjecteerde bomen in dat jaar gezond zullen blijven. Bij een keuze voor een beperkte toepassing van injecties dienen daarnaast maatregelen uitgezet te worden voor de toekomst op langere termijn. Criteria voor het bepalen van de belangrijkste iepen die in aanmerking komen zijn: zeldzaamheid, ouderdom, monumentale vorm, relatie met gebouwen of monumenten, en ecologische waarde.

3. Alternatieven voor de iep

Rekening houdend met de bodemsoorten en de cultuurhistorie van Noord-Holland zijn behalve de iep voor het dorpsbeeld nog als toekomstbomen bruikbaar: **de Hollandse linde, de Winterlinde, de Gewone es, de Grauwe abeel, de Witte abeel en de Witte paardekastanje**. Het is zeker niet aan te bevelen alle iepen door andere boomsoorten te vervangen. De iep zou de hoofdsoort moeten blijven. Door gebruik van andere boomsoorten is er wel enige risicospreiding.

Met de name de linde, die als boomvorm sterk op de iep lijkt, kwam vroeger minstens zoveel in West-Nederland voor als de iep. De iep en linde werden in de 17e eeuw ook wel door elkaar in de lanen toegepast. De linde kan ook monumentaal uitgroeien kan zeer oud worden. De Winterlinde is een inheemse soort, maar in het wild zeer schaars. De Hollandse linde is een kruising van de Winterlinde en de Zomerlinde en tenminste vanaf de 16e eeuw in cultuur. Vermoedelijk is de Hollandse linde, evenals de Hollandse iep een Hollandse vinding.

De **Gewone es** is eveneens een typische boom van het Hollandse poldergebied. Veel essen hebben de tijd overleefd als hakhout in boerengeriefbosjes, polderkades en hakhoutaanplant. Inmiddels wordt dit oorspronkelijke essenmateriaal weer opgekweekt en in de handel gebracht. Op de markt zijn o.h.a. weinig goede essen beschikbaar, zodat goed op de herkomst van de bomen gelet moet worden.

Abelen werden in vroeger eeuwen veel meer toegepast dan nu. Door de witachtige en grijze kleur van de bast en bladeren geven de bomen een heel aparte sfeer. Het kunnen forse bomen worden zodat niet iedere plek geschikt is.

De **paardekastanje** lijkt als boomvorm enigszins op de linde, maar heeft door de zware bladbezetting veel schaduwwerking. Daarom zijn de mogelijkheden voor deze soort beperkt. De paardekastanje komt van origine uit de balkan en is al vanaf de 16e eeuw in cultuur.

4. Andere monumentale bomen

Voor het karakteristieke dorpsbeeld en de erfbepanting dragen, behalve de iepen, ook enkele andere soorten bij zoals de Pereboom, de Wilg, Canadapopulier en de Gewone es. Het zou goed zijn de belangrijkste exemplaren in kaart te brengen, de eigenaren bewust te maken van hun bijzonder bezit en nieuwe aanplant daarvan te bevorderen. Vanwege de nadelen van het uitwaaien van vruchtbluis van vrouwelijke populieren is het raadzaam het aantal mannelijke bomen te vergroten. In verband met de watermerkziekte bij wilgen is het van belang op goede herkomsten van het plantmateriaal te letten.

Evenals bij de iepen kunnen voor de bepaling van waardevolle bomen criteria als zeldzaamheid, ouderdom, beeldbepaling, relatie met gebouwen of monumenten en ecologische waarde gehanteerd worden.

5. Meidoorns

De **Eenstijlige meidoorn** is een karakteristieke struiksoort voor het Hollandse rivierengebied en polderland. In tegenstelling tot vaak gehoorde opvattingen is het aandeel van de meidoorn als infectiebron voor het bacterievuur vrij gering. Wel zijn er aanwijzingen dat geïmporteerde meidoorns gevoeliger kunnen zijn voor deze ziekte. Al enige jaren wordt autochtoon plantmateriaal van de Eenstijlige meidoorn gekweekt en sinds kort ook uit het kustgebied. Het is raadzaam dergelijk plantmateriaal te gebruiken voor nieuwe aanplant. Overigens valt Andijk en omgeving niet binnen een z.g. bufferzone die voor het bacterievuur gehanteerd wordt.

Samenvattend

- . Andijk bezit een kostbare monumentale iepenbepanting, die voor een belangrijk deel het dorpskarakter bepaald.
- . Ofschoon er geen echte oplossing voor de iepenziekte is, zijn er een aantal maatregelen die de schade kunnen indammen:
  - verbetering van de groeiomstandigheden
  - intensieve controle op iepenziekte bij zowel de opgaande bomen als de struikvormende iepen

- aandacht voor de aard en herkomst van het iepplantmateriaal met voorkeur voor de Hollandse iep, de Steeliep en de Ruwe iep.
  - naast de iep bevorderen van met name de Linde, Gewone es en Abeel.
  - injecties beperkt toepassen bij wijze van noodmaatregel en experiment.
- . Bevorderen van andere karakteristieke monumentale bomen in het dorp als de Pereboom, Wilg, Canadapopulier en Gewone es.
  - . De meidoorn levert een vrij geringe bijdrage aan de verspeiding van het bacterievuur. Het is raadzaam autochtoon plantmateriaal te gebruiken bij nieuwe aanplant.

Met vriendelijke groeten,

Drs. N.C.M.Maes